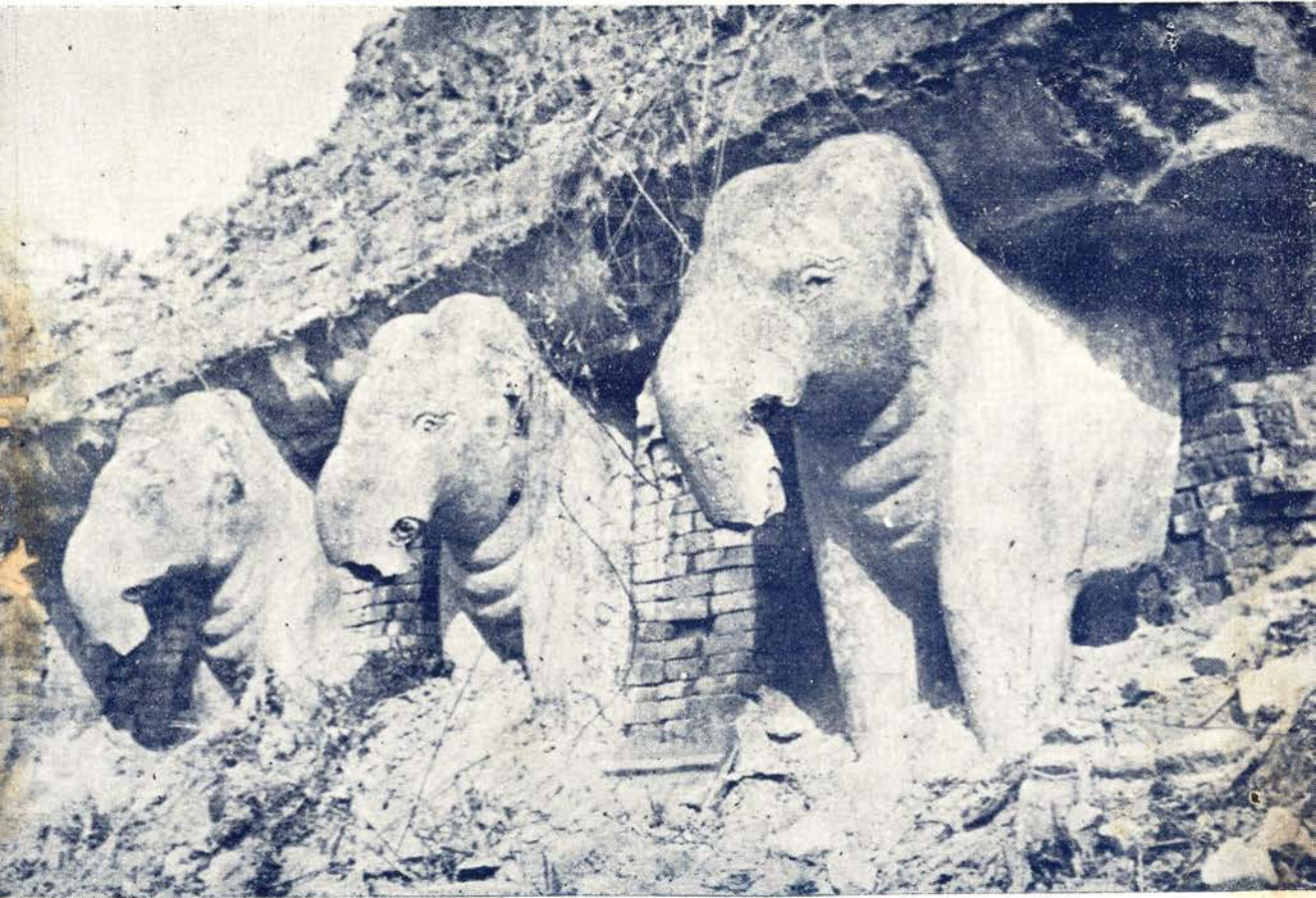

งานสร้าง ศิลาขาก

ปีที่ ๓ เล่ม ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖

ฐานพระเจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย

สารบัญ

ปีที่ ๗

เล่ม ๔

กันยายน

พ.ศ. ๒๔๙๖

ภาคศิลปวิทยาการ

สุภานิตานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	หน้า	๑
สาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรฯ กับสมเด็จพระกรมพระยาคำรงฯ	,,	๓
สุริยพันธ์ พระยาศรีสุนทรโวหาร	,,	๒๒
จินตนาการของสุนทรภู่ เส่งยม คุมพวาส	,,	๒๘
สำรวจความในศิลาจารึกหลักที่ ๗ ปรีดา ศรีชลาลัย	,,	๓๕
บทความเรื่องไทย ตอน ๕ พ.ท. หลวงวรรณสิทธิพิชัย	,,	๔๓
ศิลปสงเคราะห์ ... นายศิลป์ พีระศรี แต่ง พระยาอนุমানราชอิน แผล	,,	๔๕
มูลเหตุจัดตั้งกรมตำรวจนครเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ พระยามหาอำมาตยาธิบดี	,,	๕๖
เครื่องแต่งกายไทย จีน อยุ่คิ	,,	๖๔
ตำราเครื่องต้นเครื่องทรงแต่โบราณ	,,	๖๕
การแข่งขันศิลปะระหว่างชาติประเภทปฏิมากรรม เขียน ยิมศิริ	,,	๗๓
นำเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี ต. อมาตยกุล	,,	๘๒
จดหมายเหตุงานพระบรมศพ ยิม บัณฑูชยางกูร	,,	๘๐

Vārasān Silpākōṅ

Vol. 7

September, 1953

No. 4

1. Saying. By King Rāmā VI. page 1
2. "Sān Somdet." (Letters between Their late Royal Highnesses Prince Damrong and Prince Naris.) page 3
3. "Suriyaphan" - a Story in Verse, Part XX.
By Phya Sri - sunthon - vōhān. page. 22
4. The Imagination of Sunthon Bhū (Siamese Famous Poet).
By Sangiam Khumpha - vas. page 28
5. A Critical Study on Sukhothai Epigraphy No. 7.
By Pridā Srijaḷālaya. page 35
6. The Story of the Thai. By Lieut - Col. Luang
Rona - sithi - phichai. page 43
7. An Aid to Arts, an English - Siamese glossary. By Silpa Phirasri.
Translated by Phya Anumān Rāchathon. page 49
8. How the Department of Gendarmes of Thailand is formed.
By Phya Mahā Amātyādhībodi. page 56
9. Thai Costumes of Different Periods. By Chin Yūdi. page 64
10. A Treatise of the King's Royal Robes in Ancient Times. page 69
11. International Sculpture Competition. By Khien Yim - Siri. page 73
12. Guide to Kānchana - buri. By T. Amātyakul. page 82
13. An Account of the Royal Cremations. By Yim Panthyānkun. page 90

สำรวจความในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๗

ของ

ปรีดา ศรีชลาลัย

พระพุทธบาท ในเมืองไทยมีมากแห่ง และไทยมากเป็นปรออยลกลงในแผ่นดินล้า เป็นภาพแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงเหยียบไว้ เช่นพระพุทธบาทที่สระบุรี พระพุทธบาทที่ชดพบในวัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระพุทธบาทที่ชยันต ซึ่งเชื่อกันมาประคิษฐานไว้ ณ วัดขวรรณเวศวิหารเป็นต้น มีพระเถระองค์หนึ่งท่านคงคำเรียกพระพุทธบาทดังกล่าวมานี้ว่า รตนปทเจคัย เป็นชื่อที่ไพเราะ ดูเหมือนว่าท่านจะสงเคราะห์เอารอยพระพุทธบาทต่าง ๆ นั้นเข้าไปในประเภทบริโลกเจคัย สัมควรแก่การที่ผู้นับถอพระพุทธศาสนา จะพึงทำสักการบูชากราบไหว้ พร้อมกันนั้นขอไว้ว่าลกลงพระคุณของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงพระกรณาแสดงพระธรรมโปรดไว้เป็นหลักโลก คำที่ท่านเรียกว่า รตนปทเจคัย เข้าใจว่า คงถ่ายทอมาจากที่เรียกไว้ ใน

คัมภีร์ปชัญญะสุทนต์ อรรถกถามีชฌิมนิกาย ปุณฺณโณวาทสคตวณฺณนา แต่ในคัมภีร์นั้นเรียกเพียงปทเจคัยเท่านั้น

นอกจากรูปพระพุทธบาท ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างแล้ว ยังมีรูปพระพุทธบาทอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เป็นปรออยลกลง แต่เป็นรูปไหล่ออกมา เป็นอย่างโบราณเก่าแก่แบบหนึ่ง ผู้ต้องการทราบ โปรดไปดูใต้ทิวักพระรูป สัพรณบุรี และพระพุทธบาทลักษณะเช่นนี้ มีที่อินเดีย คือในพระสถูปเจคัยที่เมืองอมรวค

ในประเภทพระพุทธบาทรออยลกลง หมายความว่าเข่นรอยพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าประทับยืน หรือพระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงเหยียบย่นน พอเข้าใจง่าย แต่พระพุทธบาทที่เป็นรูปไหล่ออกมา จะหมายความว่ากระไร จะหมายถึงว่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นสำหรับระลึกถึงพระพุทธองค์ที่ใช้ที่ เพราะพระพุทธรูปได้มีองค์ในปางต่างๆ

หมายเหตุ: ข้อสันนิษฐานต่าง ๆ ในเรื่องนี้เป็นความเห็นของผู้แต่งโดยเฉพาะ กรมศิลปากรไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย—บ.ก.

ก็มอ่ยพร้อมแล้ว ข้าพเจ้าพยายามพิจารณา
วิเคราะห์รูปพระพุทธรูปที่วัดพระรูปสุพรรณ
บุรีหลายครั้ง เพื่อหาความเข้าใจว่าหมาย
ความอย่างไรแน่ พระพุทธรูปที่นั่นเป็น
รูปสลักในแผ่นดินไม้ ปลายนิ้วพระบาทเท่า
กันหมด สลักโค้งงามดีมาก ทมมพระ
บาททั้งสามรูปแกะสลักหรือเทวดาก็ไม่ทราบ
ประจำอัญมณีละองค์ ถ้าเป็นเทวดาก็น่า
จะได้แก่ท้าวจกมหาราชกเทวราช เป็น
เทพเจ้าประจำทิศทั้งสี่ เช่นนิยมสร้าง
ไว้พิทักษ์พระบรมธาตุ ประดิษฐานประจำ
ซุ้มจระตึกแห่งพระพุทธรูปปางค์ หรือที่
มุมทั้งสี่แห่งพระธาตุเจดีย์ เทวดาชั้นท้าว
ไทของไทยชอบสร้างรูป มักเป็นเทพทรง
มงกุฎยอดแหลม แต่รูปประจำมุมทั้งสี่
ของพระพุทธรูปที่ วัดพระรูป สุพรรณบุรี
เคียรสวมเทริด มีไช้สวมมงกุฎยอด
แหลม รูปเทริดนั้นคล้ายกับที่มในภาพ
สลักหินห่าวอัยชาติ ในพระเจดีย์วัดศรี
ชุม สุโขทัย

ภายหลังเมื่อข้าพเจ้าได้ตรวจข้อความ
ในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๗ แล้ว จึงเข้าใจ
ใจเรื่องพระพุทธรูปที่วัดพระรูป สุพรรณบุรี
โดยตลอด เพราะฉะนั้น จารึกสุโขทัย
หลักที่ ๗ จึงเป็นเสมือนกุญแจช่วยไขให้
เห็นความหมาย ของภาพพระพุทธรูปที่
วัดพระรูป สุพรรณบุรี อย่างแจ่มแจ้ง

จารึกสุโขทัยหลักที่ ๗ นี้ พระยา
รามราชภักดี (ใหญ่ ครุฑมพิ์) ผู้ว่าราช
การเมืองสุโขทัย ตรวจพบและขนย้าย
ส่งมาเก็บรักษาไว้ที่หอหนังสือแห่งชาติ
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ เมื่อข้าพเจ้าเพิ่งม
อายุย่างชน ๑๘ ปี นับว่าเจ้าคุณราม
ราชภักดีได้ทำประโยชน์ ที่นงคศึกษา
โบราณคดีไทยจะพึง ขอบ พระคุณท่านเป็น
อันมาก ถ้าไม่ได้พบข้อความจารึกสุโข
ทัยหลักที่ ๗ นี้ การสันนิษฐานรูปพระ
พุทธรูป วัดพระรูป สุพรรณบุรี และ
ตลอดไปถึงรูปพระพุทธรูปที่พระสถูปเจดีย์
เมืองอมรวดี ประเทศอินเดีย คงจะ
เคลื่อนคลาดไปต่าง ๆ กันเป็นแน่

เสียดายที่จารึกนี้ เฉพาะด้านหน้า
กับด้านหลังชำรุดหมด คงเหลือแต่ด้าน
ข้างทั้งสอง แต่ก็ไม่บริบูรณ์ ท่านเซเคส์
นับเอาด้านข้างทั้งสองนี้ เป็นด้านที่ ๒
และด้านที่ ๔

ด้านที่ ๒ กล่าวถึง การที่สร้าง กุฎ
วิหาร พระปฐมมา อุโบสถ ในกลางสวน
มะม่วง มีพระสงฆ์พำนักอยู่ และพระ
มหาธรรมราชาลิไทยเสด็จออกทรงผนวช
ด้านที่ ๔ ท่านเซเคส์ว่า กล่าวถึง
มรดกสัญญาในอนาคตกาล แต่ความก็
ไม่ชัดออกเหมือนกัน

ถึงอย่างไรข้อความเท่าที่หลุดอยู่ใน
 จารึกสองตำนานนี้ ก็ยังเห็นเรื่องที่น่าสนใจ
 ใจอยู่มาก ซึ่งผู้อ่านจะได้ความรู้ถึงที่
 ข้าพเจ้าแยมไว้ข้างต้นแล้วเป็นแน่ สัก—
 เกศศด้อยคำสำนวนที่เรียบเรียงจารึก บาง
 ตอนก็ คล้าย กับ พระราชสำนวน ของ พระ

มหาธรรมราชาลิไทย เช่นที่ปรากฏใน
 จารึกหลักที่ ๓ ที่ ๕ ที่ ๘ เป็นต้น
 ข้าพเจ้าจะเลือกกล่าวเฉพาะที่ยังผสมความ
 ใต้ และใช้คำอ่านออกเสียงในรูปอื่นแทน
 คำเดิม ดังต่อไปนี้

ด้านที่ ๒

ตำนานแยกความออกเป็น ๓ ตอน คือ
 ตอนที่ ๑ ว่าด้วยสิ่งปลูกสร้างเป็นอาราม
 ในกลางสวนมะม่วง (ที่เรียกในจารึก
 หลักที่ ๘ ว่า อวาสสัมมวง) ตอนที่ ๒
 ว่าด้วยพระภิกษุสงฆ์พานักในอวาสนั้น
 ตอนที่ ๓ ว่าด้วยพระมหาธรรมราชาลิไทย
 ทรงผนวช แผ่นดินไหวที่สวนมะม่วง

ตอนที่ ๑ คำจารึกว่า—“ในกลางสัม
 มวง ให้ปรคิสถากุฎิพิหาร แถลงเมือ
 พระนโรพานางกุสินารนคร แถลงฝงขลิ
 นาศรพนงบริวาร แถลงทั้ง พระ อารย
 กัสสปมาทลผาคันพระเป็นเจ้า อินชำแรก
 ออกจากโรงทอง แถลงทั้งขุนมัลลราช
 สักคนมากระทำบูชา ปรคิสถาทั้ง ปฏิมมา
 กรลาอุโยสถ แลสิมานันโสถ”

ตอนนี้มีคำที่นำสังเกตุ ๓ คำ คือ
 ปรคิสถา, แถลง, กรลา ซึ่งข้างคำที่

หมกอายุเสียนานแล้ว บางคำยังมีใช้
 อยู่บ้างในรูปอื่น

ปรคิสถา หมายความว่าสร้างหรือ
 ตั้ง ในที่นี้แปลว่าสร้าง คือสร้างกุฎ
 พิหาร เป็นต้น ส่วนที่ใช้หมายความว่า
 ว่าตั้ง มีตัวอย่างในจารึกหลักที่ ๔ คำว่า
ปรคิสถาน เข้าใจว่าจะนิยมใช้มาแล้ว
 ตั้งแต่ก่อนมีราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
 ครองนครสุโขทัย เพราะเห็นใช้แพร่
 หลาย มีในจารึกหลักที่ ๒ ถึงหลักที่ ๑๑
 เว้นหลักที่ ๖, ๘, ๑๐ เท่านั้น ในจารึก
 หลักที่ ๑ ที่กำหนดให้ เป็นเรื่องราว สมัย
 พ่อขุนรามคำแหง ยังใช้คำว่าสถายก
 แทนปรคิสถา และจารึกหลักที่ ๓ ของ
 พระมหาธรรมราชาลิไทย เพิ่มคำว่า
สถาปนาขึ้นอีกคำหนึ่ง น่าจะเป็นคำใหม่
 สำหรับสุโขทัย เห็นจะไม่ใช้คำที่ทรงตั้ง

ตนเอง นำจะจำลองมาจากตอน คำที่
 ใช้เป็นพื้นเก่าอาจจะเขียนฐาน เสียง
 เขียนเขียนถายน ถายน ถามุน ทั้งปรากฏ
 ฎในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ส่วนกรุงศรี
 อโยธยา ใช้คำว่า สถาปนาและประดิษฐาน
 เฉพาะ สถาปนาใช้ ใน จดหมายเหตุสร้าง
 พระพุทธรูปพระนางเชิงว่า จุลศักราช
 ๖๘๖ (พ.ศ. ๑๘๖๓) แรกสถาปนา
 พระพุทธเจ้า เจ้าพระนางเชิง ถ้าคิด
 ตามศักราชจดหมายเหตุของกรุงศรีอยุธยา
 นั้น นับว่ามาก่อนจารึกสุโขทัยหลักที่ ๓ ถึง
 ๓๓ ปี

แสดง ในขั้วเขียนนทเป็นคำกริยายัง
 นิยมใช้อยู่ ที่ไม่ใช่คำกริยา มีแต่
 ยานแสดง เข้าใจว่าแสดงนำจะเป็นคำ
 เกี่ยวกับแสดง หากเขียนไปโดยสำเนียง
 พด คำว่าแสดงในจารึกหลักนี้ คิด
 ว่าจะหมายถึงแสดงภาพ ซึ่งจะได้กล่าว
 ต่อไปข้างหน้า

กรลา ในต้นรวมกับขุโธสถ ใน
 จารึกหลักที่ ๘ และที่ ๑๐ ก็มี จะเป็นคำ
 เกี่ยวกับกระลาไหมหรือไม่ ยังไม่ทราบ
 เข้าใจว่ากรลาคำนี้ โขราณเก่าแก่ มีมา
 ก่อน พ.ศ. ๑๕๖๕ ทั้งปรากฏในจารึก
 ภาษาขอมปนไทยหลักที่ ๑๘ และ ๒๐
 เช่นตัวอย่าง

คราวนี้จะขอ กลับไปพูดถึง ข้อความ
 ในจารึกที่ว่า แดงเมือพระนริพานปางกุ
 สีนารนครเป็นต้น เข้าใจว่าหมายถึงภาพ
 ในวิหาร จะเป็นภาพเขียน ภาพปั้นหรือ
 ภาพสลัก อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คิดว่า
 จะเป็นภาพเขียนมากกว่า ภาพนั้นแบ่ง
 เป็น ๒ ฉาก ฉากหนึ่งเป็นรูปพระพุทธเจ้า
 เมือเสด็จกับขันธบริณพพาน มีพระอรหันต์
 ชินาสพนั่งล้อมอยู่ อีกฉากหนึ่งเป็น
 รูปพระหีบทอง มีพระพุทธบาททรงบันดาล
 ไผ่ล่อออกจากพระหีบทอง พระเถระมหา
 กัสสปกราบถวายบังคมใต้พระบาท และ
 มัลลิกษัตริย์ ๔ องค์ทรงทำสักการบูชา

คำบรรยายภาพในตอนนั้นเอง ช่วย
 ให้เข้าใจเรื่องของพระพุทธบาทที่วัดพระรูป
 สุพรรณบุรี คือท่มุมของพระพุทธบาทม
 รูป ๔ กษัตริย์ประจํามละองค์นั้น ได้แก
 รูปมัลลยาโมกข์กษัตริย์ ทั้งกล่าวใน
 จารึกว่า แดงทั้งขุนมัลลราชสีคนมา
 กระทำบูชา เพราะฉะนั้น พระพุทธบาท
 วัดพระรูป สุพรรณบุรี จึงไม่ใช่พระพุท
 บาททรงเหยียบ แต่เป็นรูปพระพุทธบาท
 ไผ่ล่อออกจากพระหีบทอง เมื่อจะถวาย
 เพลิงพระพุทธสรีระ ด้วยเหตุนี้จึงสลัก
 เป็นพระพุทธบาทรูปนไผ่ล่อออกมา ข้าพ
 เจาจึงคงขอเรียกเพื่อง่ายว่า พระพุท
 บาททรงบันดาล

ตอนที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๘ ถึงที่ ๓๐ คำจารึกดลเปลี่ยนหลายคำ แต่พออ่านได้เค้าความที่เล่าไว้ว่า อารามกลางสวนมะม่วงนั้น พระสังฆซึ่งมองค์พระสังฆราชาผู้ทรงพระไทรยัญ เป็นประธาน บวชแต่ลังกาทวีป มาพำนักอยู่ พระสังฆราชาองค์นั้น ทมกล่าวถึงอยู่ในจารึกหลักที่ ๔ หลักที่ ๕ ส่วนพระสังฆนอกจากองค์พระสังฆราชา มีอยู่รပ်หนึ่ง ที่ทราบได้แน่ จากจารึกหลักที่ ๘ ว่าชื่อ มหาสมณเถระ แต่ในตำนานชินกาลมาลินีเรียกว่า พระสุมนเถระ ตรงกับที่กล่าวในตำนานมุลคาศนา

ตอนที่ ๓ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๓๑ ถึงที่ ๓๖ กล่าวถึงอารามกลางสวนมะม่วงว่าเป็นที่ซึ่งพระญาศรีสุริยวงศ์ธรรมราชาธิราช เสด็จทรงออกผนวช และแผ่นดินป่ามะม่วงนั้นไหว

เรื่องออกบวชแผ่นดินไหว มีในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ดังกล่าวในจารึกหลักที่ ๔ และที่ ๖ เพราะฉะนั้นพระนามว่า ศรีสุริยวงศ์ธรรมราชาธิราช ในจารึกหลักนี้ จึงหมายถึงเขาพระมหาธรรมราชาลิไทย แต่พระนามนี้ตกคำว่า มหา ที่อยู่หน้าธรรมราชาธิราชเสียคำหนึ่ง

พระนามของพระมหาธรรมราชาลิไทย เมื่อทรงครองนครศรีสุโขทัยเรียกว่า พระญาญาไทย ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๓ ส่วนที่แต่งเป็นภาษามคธเรียกว่า ลิไทย ซึ่งมีในชินกาลมาลินี และจารึกหลักที่ ๖ พระนามเมื่อไ้รับราชาภิเษกครองสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๘๐ ว่า พระญาศรีสุริยวงศ์มหาธรรมราชาธิราช ภายหลังเสด็จออกทรงผนวชใน พ.ศ. ๑๘๐๕ มีพระนามเพิ่มคำว่า ราม ลงต่อคำว่า ศรีสุริยวงศ์ และอยู่หน้าคำว่า มหาธรรมราชาธิราช เป็นพระญาศรีสุริยวงศ์รามมหาธรรมราชาธิราช ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๔ และหลักที่ ๕ แต่ก็ปรากฏเพียงเท่านั้น ชะรอย จะถูกที่ท้วง หรืออย่างไรไม่ทราบ ต่อมากลับใช้พระนามครั้งราชาภิเษกตามเดิม ดังเช่นปรากฏในหลักที่ ๗ นี้ และหลักที่ ๘ อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งจารึกในราว พ.ศ. ๑๘๐๘ หรือ ๑๘๑๐ ส่วนคณะสังฆมัทก็เรียกพระนามเพียงว่า มหาธรรมราชา ดังปรากฏในจารึกลานทองของพระมหาสังฆราชา (เข้าใจว่าสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณี) พระอาจารย์องค์หนึ่งของพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งพบที่วัดมหาธาตุ สุโขทัย ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๘๒๖ และในจารึกหลักที่ ๘

ของ พระบรมครูโลกกิตติสังฆราชามหา
สวามีเป็นเจ้า พ.ศ. ๑๘๔๘

ตามทักถ้าวมาในคัมภีร์ ๓ นี้ เฉพาะ
ที่ว่าด้วยการสร้างกุฏิวิหารพระปฏิมากรลา
อุโบสถกลางสวนมะม่วง ไม่ปรากฏว่า
ใครเป็นผู้สร้างไว้ แต่ได้ความจากจารึก
หลักที่ ๔ และที่ ๕ รวมกันว่า เคมีที่
บริเวณนั้นเป็นราชอุทยาน แล้วพ่อขุนราม
คำแหงทรงปลูกมะม่วงเป็นแถวๆ งดงาม
ทั่วไป ครั้นเมื่อพระมหากษัตริย์ราชชาติไทย
ได้รัยราชาภิเษกครองสุโขทัย ในยุคน
พ.ศ. ๑๘๘๐ นั้นแล้ว ต่อมาขลุ (คง
จะเป็นขลุ พ.ศ. ๑๘๘๓) พระองค์
ท่านเสด็จ ประทับฐาน เทวรูป พระมเหศวร,
พระวิษณุ ไว้ ในหอเทวาลัยมหาเกษศร
ในสวนมะม่วง ซึ่งมีคายนสพราหมณ์บูชา
เป็นนิจ ถัดมาถึงขลุ พ.ศ. ๑๘๐๔ พระ
องค์ โปรดให้ราชบัณฑิต ไป อัญเชิญพระ
มหาสวามีสังฆราชที่นครพนั เพื่อให้มา
พำนักที่สวนมะม่วง นครสุโขทัย พอ
กระบวนนำเสด็จพระมหาสวามีจากนครพนั
มาถึงครึ่งทาง พระองค์ก็ให้ช่างลงมือ
สร้างกุฏิวิหารในระหว่างสวนมะม่วง

ความที่กล่าวในจารึกหลักที่ ๔ ถึง
เล่ามานี้ ยังน่าสงสัยอยู่ ที่ว่า เมื่อกระบวน
นำเสด็จพระสังฆราชมาครึ่งทาง ก็ให้

ช่างลงมือสร้างกุฏิวิหารนั้น ช่างจะทำ
ได้เสร็จทันหรือ ถ้าเพียงสร้างกุฏิอย่าง
เดียว ยังมีหวังว่าจะพอเร่งให้ร่วมเสร็จ
บ้าง เพราะระยะที่นับว่าครึ่งทาง สมมติ
ว่าหมายเอาเมืองลพบุรี จากเมืองลพบุรีมา
เชิงทอง, เมืองบางจันทร์, บางพาน
แล้วเข้าเขตสุโขทัย ใช้เวลาเดินทางไม่
กี่วัน และเพียงไม่กี่วันนั้นไม่น่าจะมีเวลา
พอสร้างวิหารได้ทัน ความปรากฏใน
จารึกอักษรเชลียงหลักที่ ๘ ว่า พ.ศ.
๑๘๐๔ พระมหากษัตริย์ราชชาติไทยให้อา
ราชนาพระมหาสมณเถระไปที่อาวาสสม
ม่วง คือวัดขามมะม่วง นั้นก็ยังไม่แน่นอนว่า
มีวัดขามมะม่วงอยู่แล้ว อนึ่งขลุชินกาล
มาลีนหน้า ๑๒๓ เล่าว่า พระธรรมราชา
(เลอไทย) ชนกของพระมหากษัตริย์ราชชาติไทย
โปรดให้สร้างวัดสวนมะม่วง เป็น
ที่พำนักของพระสมณะเถระ (องค์เดียวกับ
ที่ออกนามมาแล้วว่าพระมหาสมณเถระ)
ข้อความในชินกาลมาลินีกล่าวข้างเป็นทำ
นองว่า วัดสวนมะม่วงมีมาก่อนสมัยพระ
มหากษัตริย์ราชชาติไทยครองราชย์ เป็น
การชดกัที่เล่าในจารึกหลักที่ ๔ ดังนั้น
จึงชวนให้คิดว่า บางทีวัดสวนมะม่วงจะ
มีมาก่อน สมัย พระมหากษัตริย์ราชชาติไทย
ครองราชย์จริง ครั้นถึง พ.ศ. ๑๘๐๔

ที่ อัญเชิญ พระสังฆราช มาจาก นครพิน
พระมหาธรรมราชาลิไทย คง จะ โปรดให้
ปลูกสร้างเพิ่มเติม และปฏิสังขรณ์ของ
เก่าพร้อม ๆ กันก็อาจเป็นไปได้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปยังที่
เข้าพระทัยว่าจะเป็นส่วนมะม่วงนั้น ได้
ทอดพระเนตรเห็นอุโบสถหลังหนึ่ง เสา
เป็นแฉงแ่งกลม ๆ ซ้อนกัน คุกทำทาง
แน่นอน ท่ออุโบสถไปทางตะวันออก
มีฐานยกสูงชัน มีบัวรอบตัว ฐานนั้น

รูปเป็น สเหลี่ยมราว ๓ วาจรวัด มีเสา
คงขึ้นไปทรงกลม เป็นเสาสี่เหลี่ยมประ
มาณ ๒ ศอกจรวัด บนฐานนั้นมาก
อิฐปูนกองอยู่ ทรงสันนิษฐานว่าจะเป็
นมณฑปมีพระปรางค์อยู่ในกลาง นอกจาก
นั้นก็ไม่มีอะไร เหลืออยู่เป็น ชน เช่น อนอก
ความชำรุดทรุดโทรมและสูญหายแห่งวัด
สถานประจำนครสุโขทัยนั้น เห็นจะเริ่ม
อย่างขนาดหนักเมื่อคราวพระเจ้าโคโลกราช
นครเชียงใหม่ ยกทัพมาปล้นเมืองสุโข
ทัยใน พ.ศ. ๑๙๙๔ เป็นครั้งแรก.

ด้านที่ ๔

ในค่านัน คำจารึกชำรุดประปราย
จนทำให้อ่านผลสมความลำบากที่สุด มีที่
พอจะกล่าวได้คือบรรทัดที่ ๘ ได้แก่ว่า
อันราย และปลายบรรทัดที่ ๘ ถึงบรรทัด
ที่ ๑๘ อนุมาณด้วยเรื่องอริกคสัญญ

คำว่าอันราย เข้าใจว่าเพี้ยนจากอัน
คราย การเพี้ยนเช่นนี้มีมานาน ซึ่งจะ
พบในหนังสือเขียนใน ชัน หลัง ๆ นหลาย
เรื่อง ในหนังสือพระบรมราชทิศกัลปนา
วัตใน เมืองพทลวงครังสมเด็จพระเพทราชา
และก่อนนั้นขึ้นไป มีคำทำมาณราย คือ
เพี้ยนจากคำว่า ธรรมันคราย ซึ่งหมาย

ถึงพุทธเจดีย์ทรุดโทรมปรักหักพัง
ส่วนข้อที่อนุมาณด้วยเรื่องอริกคสัญญ
นั้น จารึกกล่าวว่า แต่คักราชขัณล หนไท
ปรวงเปลาณ เมื่อน้ำไต้สแลนญีบเหม็น
เจ็ดพันห้าร้อยสามสิบเก้า ในชัโทะ
หนไทกค้เหมา จักอริกคสัญญ

ท่านเซเคส ซังแจง ไว้ในเชิงอรรถว่า
อริกคสัญญาคือมรดกสัญญา ส่วนคักราช
ขัณลหนไทปรวงเปลา ท่านกล่าวไว้ใน
คำนำว่า ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๐๕ เป็นปีที่
พระองค์ (คือพระมหาธรรมราชาลิไทย)
ได้ทรงผนวชในวัดป่ามะม่วง

แต่ความจริง พ.ศ. ๑๙๐๕ นั้น เป็นปี
 ชาติ ดังนั้น ปีฉลุจึงควรเป็น พ.ศ. ๑๙๐๔
 ตรงกับมหาศักราช ๑๒๘๓ ก็ระบุไว้ใน
 จารึกหลักที่ ๔

ในจารึกยกว่า นับแต่ปี ฉลุไป
 ๔๒๗๕๓๙ ปี เป็นปีเถาะ ลองคำนวณ
 ตามทศกัณฑ์เป็นปีเถาะจริง โดยคำนวณ
 ตามเกณฑ์ หา ปันกษัตริย์แห่ง มหาศักราช
 ดังที่ข้าพเจ้าแจ้งไว้แล้ว ใน เรื่องแรกตั้ง
 จุลศักราชไทย คือตั้งเลขจำนวนของ
 ม.ศ. (ที่มากกว่า ๒๐) ลง ลบด้วย ๙
 หารด้วย ๑๒ ถ้าลงตัวเป็นปึกน หากมี
 เศษให้เศษ ๑ เป็นปีชวด

การคำนวณหาปันกษัตริย์ของ ม.ศ.
 ตามตัวเลขจำนวนปีที่กล่าวในจารึกนี้ เช่น
 ต้นจะต้องทราบเสียก่อนว่า ปีที่ ๔๒๗๕๓๙
 จากปีฉลุ พ.ศ. ๑๒๘๓ เป็น ม.ศ. เท่าไร
 ตั้งเลข ๑๒๘๒ ลง บวกด้วย ๔๒๗๕๓๙
 ใกล้เคียงเป็น ๔๒๘๘๒๑ เพราะฉะนั้น
 ปีที่ ๔๒๗๕๓๙ จากปีฉลุ ม.ศ. ๑๒๘๓
 เป็น ม.ศ. ๔๒๘๘๒๑

ทั้ง ๔๒๘๘๒๑ ลง ลบด้วย ๙ เหลือ
 ๔๒๘๘๑๒ หารด้วย ๑๒ มีเศษ ๔ ตาม
 เกณฑ์ว่า ถ้ามีเศษ ๑ เป็นปีชวด ในที่
 นี้มีเศษ ๔ ก็เป็นปีเถาะ ดังนั้นปีที่
 ๔๒๗๕๓๙ จากปีฉลุ ม.ศ. ๑๒๘๓ เป็น
 ปีเถาะ สอดตามที่จารึกกล่าวไว้

การแสดง อนุমানในทำนองเช่น
 นี้ในจารึกหลักที่ ๓ เหมือนกัน ซึ่งเป็น
 จารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทย ด้วย
 เหตุนี้จะเข้าใจว่า จารึกหลักที่ ๗ เฉพาะ
 คานที่ ๒ และที่ ๔ เป็นเรื่องทพระมหา
 ธรรมราชาลิไทยโปรดให้จารึกไว้ ก็เห็น
 จะไม่ผิด แต่คานที่ ๑ กับคานที่ ๓ ใคร
 ให้จารึก ไม่มีทางระคาคคะเน เพราะ
 ไม่ทราบว่าจารึกเรื่องอะไรเสียด้วยซ้ำไป

ประโยชน์ที่ได้จากการสำรวจความใน
 จารึกหลักนี้ เฉพาะเป็นข้อสำคัญ และมี
 เพียงข้อเดียว คือข้อที่ช่วยให้เข้าใจ
 เรื่องราวของพระพุทธรบาทวัดพระรูป สุพรรณ
 บรี ข้าพเจ้าเชื่อว่า นักโบราณคดีคงยอม
 เห็นตามทว่า น เป็นแน่ และหวังว่า
 ชาวไทยสุพรรณบุรีคงจะพอใจมากในเมื่อ
 ได้ทราบว่า ข้อความในจารึกหลักที่ ๗
 เป็นอุปการแก่ความรู้ เรื่องพระพุทธรบาทวัด
 พระรูปในจังหวัดของท่าน ซึ่งสร้างตาม
 แบบเก่าเกือบ ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่ยังคงไม่
 พยวามปรากฏเหลือในจังหวัดอื่น ๆ บ้าง
 เลย พระพุทธรบาทวัดพระรูป เป็นที่
 หมายถึง การ ถวายเพลิง พระพุทธรูป
 อันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระพุทธรูป ซึ่ง
 คู่กับโพธิ์ลังกปางมารวิชัย ในวัดพระ
 รูปนั้นเหมือนกัน เช่นที่หมายถึงวาระแรก
 ที่ปรากฏเป็นพระพุทธรูปของคชนในโลก โดย
 การตรัสรู้ ณ ทิวชรีบัลลังก์อาสนน.